

den bloeitijd van het Calvinisme dan ook zoo min in Schotland of Zwitserland als in onze eigen historie ten dienste; en zelfs een onderzoek à posteriori, aan de geschiedenis der kunst ontleend, brengt ons hier niet verder. Al verwijs ik toch naar de rijke kunstontwikkeling, die in Nederland op den heldenmoed van het Calvinisme gevolgd is, reeds de „Prins der Dichteren” toont, hoe weinig recht u dit geeft, om tot een oorzakelijk verband te besluiten. Indien, ja, alle zangers en schilders, alle graveerders en bouwmeesters, ten onzent Calvinisten waren geweest; niet slechts geboekt bij een Gereformeerde Kerk, maar Calvinisten in merg en bloed; indien bij Calvinisten nooit tweespalt tusschen belijdenis en levensuiting te beklagen viel; en indien kon aangetoond dat hun kunsttalent en kunst-richting niet uit persoonlijk genie en geestesaanleg, maar uit hun Calvinistische sympathiën te verklaren was, — dan ja, zou er van een propter hoc hier sprake kunnen zijn. Maar nu de kringen onzer kunstenaars vaak fel en bitter tegen het Calvinisme overstonden; in het Calvinistisch deel van Zwitserland van geen kunstkring te melden valt; ¹⁶⁾ en Burns, Schotlands eenige dichter van hooger vlucht, het Calvinistische Hoogland eer gehekeld dan gemind heeft, gaat zulk een gevolgtrekking niet door. ¹⁷⁾

Men mag óók niet omgekeerd uit ontstentenis van kunst, of uit het tekeergaan van haar zedekwetsend misbruik, tegen het Calvinisme besluiten. Immers het niet-Calvinistisch deel van Zwitserland bleef even kunst-arm, en in het roomsche Schotland vóór Knox, is zoo min als in het moderne Schotland onzer dagen een nationale kunstschool opgetreden. „The Scotch Van Dijck,” gelijk men George Jameson vleierend betitelde, veroverde zoomin als Gordons vriend, de landschapschilder George Chalmers, die nu onlangs stierf, voor Schotland de eere van het penseel. ¹⁸⁾ En veel minder mag uit het niet-scheppen van een specifiek Calvinistischen kunststijl, in den trant van wat de Islam en de Roomsche Kerk heerlijks tooverden, ten nadeele van het Calvinisme geconcludeerd. Op zulk een schepping toch kan evenmin de Luthersche en de Episcopale Kerk, kan zelfs het Protestantisme als eenheid, niet bogen, en het kon immers zijn, gelijk we straks onderzoeken zullen, dat juist in de onthouding van zulk een stijlvinde eer verdienste dan verzuim school.

Maar protesteeren we op dien grond tegen elk overhaast besluit, dat de schoonheidsleer ten laste van het Calvi-